

О. В. Мажула,
аспірант, Академія митної служби України, Київська регіональна митниця

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

O. Mazhula,
Postgraduate, Customs Academy of Ukraine, Kyiv Regional Customs

THE INSTITUTIONALIZATION OF THE ECONOMY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

У статті визначено головні завдання захисту національних інтересів держави в умовах глобалізації, а також тенденції розвитку інституційної системи економіки.

This article deals with the main objectives of protecting national interests in the context of globalization and the trends of system of institutional economics.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, інституціоналізація, світове господарство, національна економіка.

Key words: globalization, integration, institutionalization, world economy, national economic.

ВСТУП

Важливим чинником формування єдиного міжнародного економічного простору на сьогодні є виявлення прихованих резервів, які раніше були обмежені державними кордонами. Так створення міжнародних контролюючих органів покликано сформулювати нову форму економічної політики, яка в умовах швидкого економічного розвитку забезпечила б дієвий механізм регулювання міжнародних економічних відносин. Однак сучасну стадію розвитку глобальних процесів відрізняє розрив між стрімким ходом економічної глобалізації та досить слабкими зусиллями держав зі створення узгодженої політичної системи для її регулювання.

Для України, метою якої є забезпечення захисту національних економічних інтересів та формування нових міжнародних взаємозв'язків, питання щодо створення інституціонально сформованого як зовнішнього так і внутрішнього середовища відіграє важливе значення.

Дослідження інституціонально-системних аспектів забезпечення економічної безпеки в рамках міжнародної інтеграції та глобалізації здійснюються такими вітчизняними та зарубіжними вченими:

А. Амоша, В. Базилевич, В. Гальчинський, О. Царенко, Л. Антонюк, А. Алчіян, Дж. Айрон, Т. Бека, О. Білорус, О. Вільямсон, Я. Тінберген та іншими.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета. Головним завданням проведеного дослідження є визначення впливу глобалізаційних процесів на процеси інституціоналізації національної економіки України.

Головними методами в процесі дослідження виступили: ряд загальнонаукових методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вплив процесу глобалізації поширюється фактично на всі сторони внутрішнього і зовнішнього життя кожної країни.

Так, зокрема, розвиток міжнародних економічних відносин є причиною послаблення національних господарств, перш за все, внаслідок нерівності держав у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності. Вигоди від глобалізації безпосередньо пов'язані з міцністю внутрішніх ринків.

Сумісний інтеграційний розвиток визначає поєднання суб'єктів у єдину глобальну економічну си-

стему на основі дії об'єктивних законів глобального ринку з певним нівелюванням міжкорпоративних, міждержавних, міжблокових суперечностей глобально інституціоналізованими засобами [4]. Тому головними завданнями будь-якої держави у сфері захисту національних економічних інтересів виступають:

- створення сприятливого законодавчого та політичного клімату всередині країни;

- забезпечення функціонування надійної системи економічної безпеки держави;

- розроблення програм та методичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління національною економічною системою (з урахуванням особливостей розвитку кожної держави);

- пошук прихованих резервів по підвищенню стійкості економік будь-якого типу від зовнішніх чинників;

- взаємодія з урядовими та неурядовими міжнародними інтеграційними об'єднаннями з метою захисту державних інтересів у сфері міжнародних економічних зв'язків.

У зв'язку з цим усе більшої актуальності набуває питання щодо інституціоналізації світогосподарської системи.

Під інституціоналізацією світового господарства варто розуміти забезпечення стабільного функціонування єдиного економічного простору, створення наддержавних органів управління, які, в свою чергу, займатимуться вирішенням на наддержавному рівні конфліктних ситуацій, дослідженням основних тенденцій у розвитку міжнародних відносин, розробленням програм розвитку національних економік, наданням фінансової допомоги державам, здійснюватимуть контроль за дотриманням міжнародних звичаїв, традицій в процесі ведення переговорів.

Варто відмітити, що в процесі глобалізації спостерігається певне розмивання та одночасне знецінення регулюючих функцій держави, що не забезпечує захисту національної економіки від зовнішньоекономічних впливів. Так, зокрема, створення наддержавних органів управління світовою економікою спричинює зростання взаємозалежності національних економік не лише країн-сусідів, але й безпосередньо спричинює певне "поглинання" одних економічних систем іншими. І в результаті держави все більше втрачають можливість ефективно використовувати такі традиційні важелі макроекономічного регулювання, як імпорتنі бар'єри й експортні субсидії, курс національної валюти і ставка рефінансування центрального банку. В умовах зростаючої взаємозалежності національних господарств уряди змушені користуватися цими важелями з урахуванням інтересів інших держав, які можуть бути при цьому зачеплені.

Оскільки будь-яка національна економіка є складовою світової економіки і світового господарства, то будь-яке структурне перетворення всередині неї (зміна структури, зв'язків і поведінки будь-якого її економічного суб'єкта (інституціональної одиниці) впливає на інших економічних суб'єктів і призводить до змін системи в цілому, що, в свою чергу, спричинює відповідні реакції з боку світової економічної системи.

Україна, з набуттям незалежності, безумовно демонструє активну не лише політичну, але й економічну інтеграцію в єдиний світовий економічний простір. Як наслідок, в умовах становлення та розвитку української трансформаційної економіки постає важливе питання щодо необхідності створення відповідного інституційного середовища, тих правил і традицій, які дадуть змогу ефективно використовувати соціально-економічний та технологічний потенціал країни. За цих умов держава виступає як пер-

шооснова, яка, з одного боку, встановлює формальні правила, що є основою приватних трансакцій та формує громадянське суспільство, а з іншого — діє у відповідності з конституцією, встановленими нормами і порядком. Такі фундаментальні інституційні параметри дають змогу підвищити ефективність становлення та функціонування сталого розвитку економіки шляхом активізації соціально-економічних інститутів, стимулів розвитку бізнесу та стримання свавілля влади [1].

Загалом економічний розвиток України можна визначити як такий, що характеризується нерівномірністю, різноплановістю та постійними проявами кризових ситуацій. Якщо на початку 90-х років ХХ століття економічну ситуацію в країні можна визначити як таку, що потребувала жорсткого централізованого державного контролю, пошуку прихованих фінансово-економічних резервів, розроблення програми розвитку національної економіки, налагодження власного самостійного господарського комплексу, то на сьогодні, враховуючи загострення політичної та економічної ситуації в державі, важливого значення набуває питання проведення ефективної інституційної реформи у сфері господарювання, із врахуванням особливостей національного народногосподарського комплексу.

Саме трансакційні перетворення у перехідній економіці дадуть змогу знизити трансакційні витрати, стимулювати підприємницьку діяльність та підвищити конкурентоспроможність національної економіки та її інститутів. Тому інститути повинні не тільки знизити витрати щодо специфікації прав власності, витрати, пов'язані з розробкою законодавчої та договірно-правової бази захисту і просування національних інтересів на світові ринки, але й сприяти децентралізованому прийняттю рішень економічними суб'єктами, надаючи їм в повному обсязі інформацію і сучасні знання про ефективне функціонування конкурентних ринків [3].

Головним елементом інституційної моделі сталого розвитку економіки повинно бути не просто відокремлене поєднання конституційних інститутів, ресурсів і економічних суб'єктів, що ними розпоряджаються, а створення дієвих взаємозв'язків між ними в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання. Це дасть змогу вивести трансформаційну економічну систему в якісно іншу націлену в першу чергу на забезпечення ефективного функціонування господарського комплексу країни. В цьому аспекті дослідження конструктивних інституційних перетворень дає змогу здійснити оцінку економічної, організаційної, правової, політичної, адміністративної та соціальної сфер комплексу.

Взаємозв'язки структурних і функціональних інститутів з їх нормативно-обмежувальним впливом на діяльність економічних агентів утворюють безпосередньо суспільство і держава, тому вони є обов'язковими до виконання. Цілісність національної економіки, яка є підсистемою світової економіки і світового господарства, підтверджується тим, що зміна структури, зв'язків і поведінки будь-якого її економічного суб'єкта (інституціональної одиниці) впливає на інших економічних суб'єктів і призводить до змін системи в цілому. Відповідні інституційні перетворення призводять до зміни структури, зв'язків і поведінки економічних суб'єктів та економічної системи взагалі [1].

Варто відмітити, що інтеграція України у світову економічну систему детермінована і ускладнена комплексом економічних і політичних труднощів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, для подолання яких необхідна методологічна розробка нової концепції формування зовнішньоекономічного комплексу України на базі дослідження і визначення основних закономірностей роз-

в розвитку процесу глобалізації світової економіки. Зростаюча взаємозалежність світогосподарських відносин перекладає їх у якісно новий стан, що характеризується тим, що економічне співтовариство з сукупності більш-менш взаємозалежних країн перетворюється в цілісну економічну систему, де національні економіки виявляються складовими елементами єдиного всесвітнього господарського організму, а їх долі в зростаючій мірі визначаються ходом розвитку цього організму як цілого.

Подолання негативних ефектів глобалізації на розвиток українських ринків передбачає зростання ролі держави у розробці заходів макроекономічного, інституційного і галузевого характеру, спрямованих не проти глобалізації економічних відносин, а на створення моделі з більш гладкою і безконфліктною інтеграцією національних ринків у глобалізаційний процес, забезпечення сприятливих умов для припливу іноземного капіталу та нових технологій у вітчизняний бізнес [1].

Оскільки економіка України періодично зазнає кризових ситуацій питання розроблення та впровадження ефективної антикризової економічної моделі є одним з найактуальніших на сьогодні. Так, зокрема, програми розвитку держави [2], які розроблялися вже після економічної кризи 2008—2009 рр., головною ціллю ставлять перед собою пошук прихованих фінансових резервів, залучення іноземних капіталів, реформування законодавчої бази у відповідності зі світовими стандартами, модернізація та реформування органів державної влади, надання соціальних гарантій. Безумовно сьогодні частина поставлених перед державою цілей є виконаними або такими, що перебувають у процесі впровадження (затвердження Податкового кодексу України, прийняття нового Митного кодексу України, сприяння веденню малого та середнього бізнесу, реформа в медицині, пенсійна реформа, адміністративна реформа тощо). Часткове введення в дію запланованих реформ не вирішує таких глобальних питань як створення зони вільної торгівлі з ЄС, реалізація програми довгострокового торгово-економічного співробітництва з Російською Федерацією та країнами СНД, вирішення енергетичної проблеми, погашення боргів перед МВФ та Світовим банком.

Як наслідок, економіка України залишається на сьогодні чи однією з найуразливіших на пострадянському просторі.

Враховуючи вищезазначене, процеси глобалізації, які не минули й Україну, потребують введення радикальних заходів у державному регулюванні. Так, зокрема, за словами Сагайдака М.П. [3] держава для прискорення інституційних перетворень повинна здійснювати не лише формальне нормативно-правове регулювання, а й сприяти процесам створення нових неформальних інститутів у суспільстві. При цьому державі необхідно виважено ставитись до перетворень наявних економічних і соціальних інститутів, створених і застосовуваних революційно або за допомогою "шоків" з обов'язковим використанням "терапії" наслідків.

Для підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідною умовою є підвищення конкурентоспроможності національних інститутів, регіонів, галузей, ментального розвитку економічних суб'єктів, сфери нематеріального виробництва і послуг, творчої праці, перетворення інформації і знань на високоліквідний виробничий ресурс. Це потребує налагодження взаємовигідних відносин між державою і суспільством у сфері реалізації інституційних перетворень і прискоренні трансформаційних процесів.

Сучасні інститути, які покликані здійснювати захист національних економічних інтересів української держави, вимагають радикальних перетворень.

Так, зокрема, інститут державного регулювання економіки потребує глибокого аналізу, оскільки методика, яка ним застосовується в управлінні зовнішньоторговельними процесами спричинює не активізацію роботи національного бізнесу та збільшення надходжень до державного бюджету, а зменшення обсягів імпорتنих операцій за рахунок застосування тарифних (введення спеціальних мит) та нетарифних заходів регулювання. У зв'язку з вищезазначеним виникає нагальна потреба в залученні іноземних та вітчизняних інвесторів до співпраці.

У той же час варто відмітити, що в залежності від обраного державою вектору зовнішньої політики залежить ефективність розвитку інституту міжнародної торгівлі. Так, зокрема, якщо головними торговельними партнерами залишатимуться країни головним чином зацікавлені в Україні як в сировинній базі, імовірність впровадження сучасних технологій у виробництво знижується до нуля. Проте якщо ж іноземні інвестори зацікавлені в виробництві продукції на території держави, Україна має можливість зайняти на міжнародному ринку відповідну нішу.

Однак оскільки на сьогодні переважна більшість готової продукції, яка продається на світових ринках, наукоємна потреба наявності підготовлених фахівців, спеціалістів та науковців в державі відчувається досить гостро. Із набуттям незалежності в Україні фінансування галузі науки практично не здійснюється. У зв'язку з чим з середини 90-х років ХХ століття спостерігається активна міграція наукового потенціалу країни за кордон на постійне місце проживання. В результаті країна втрачає власний науковий потенціал, який надав би їй змогу займати лідируючі позиції в окремих галузях економіки (металургія, лікарські засоби, комп'ютерне програмування, медичне обладнання тощо).

Здійснення на території України будь-яких інституційних перетворень потребує в чергу пошуку фінансових ресурсів, які спрямовуватимуться в першу чергу на формування інституційного середовища у відповідності з вимогами сучасності.

ВИСНОВКИ

Отже головною проблемою з якою стикається на сьогоднішній день державна влада в Україні, є формування системи національної економічної безпеки з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів господарювання в Україні, вибору вектору інтеграції, глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі.

Тому дослідження головних інституційних чинників, які здійснюють вплив на економічну безпеку держави в умовах глобалізації, потребує подальшого поглибленого вивчення.

Література:

1. Матвійчук О.В. Інституціональні чинники як першооснова сталого розвитку національної економіки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: essuir.sumdu.edu.ua
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава (Програма економічних реформ на 2010 — 2014 роки) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Сагайдак М.П. Автореферат. Інституційні перетворення у трансформаційній економіці, 2008 р.
4. Терехов Є.М. Інституціоналізація процесів глобалізації в світогосподарській системі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_EK/Terekhov_1.pdf
5. Царенко О. В. Глобальна інституціоналізація світового економічного простору [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2010_2/Tcarenko.htm

Стаття надійшла до редакції 23.05.2013 р.